

ŞEZA BARGUS'UN "OYUN" ADLI KÜÇÜREK ÖYKÜSÜNE
PSİKANALİTİK YAKLAŞIM

PSYCHOANALYTIC APPROACH TO SHORT-SHORT STORY
CALLED THE "GAME" BY ŞEZA BARGUS

ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К МИНИ НОВЕЛЛЕ ШЕЗА
ВАРГУСА "ИГРА"

Okan ÖZKARA*

ÖZ

Çalışmada Şeza Bargus'un "Oyun" adlı küçürek öyküsü psikanalitik yaklaşım ile incelenmeye çalışılmıştır. "Oyun", bireyin arzularının toplumsal normlar karşısında bastırılmaya çalışılmasıyla ortaya çıkan rol karmaşası ve kimlik bunalımının ürünü olarak ortaya çıkar. Modern dünyanın oyun algısının karşısında, yaratılış/kendilik değerlerini yaşamak arzusunda olan bireyin yapımcılar/toplum ile çatışması söz konusudur. Küçürek öyküdeki bu durum metnin içine girilerek psikanalitik yaklaşım kuramının inceleme aracı olan psikoloji ve felsefe gibi disiplinlerden yararlanılarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeza Bargus, Oyun, küçürek öykü, psikanalitik yaklaşım.

ABSTRACT

In this study, the short-short story titled "the Game" by Şeza Bargus, is analyzed through a psychoanalytic approach. "The Game" is based on identity crisis and role confusion stemming from the oppression of the individual by social norms. In the face of the concept of roles in modern world, the clash between the individual, who wishes to experience the world according to his/her individualistic differences / wishes, and society / producers is depicted. This case is handled with the help of psychology and philosophy fields, which are the constituents of the psychoanalytic approach used in the analysis of the story.

Key Words: Şeza Bargus, The Game, Short-Short Story, Psychoanalytic Approach

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется и рассматривается психоаналитический подход мини новеллы Шезы Варгуса "Игра". В новелле изображаются вызванные беспорядки в связи с воздействием общества на желания индивида и в последствии выявленный индивидуальный характер. Тема новеллы, борьба индивида против современного общества для сохранения личных ценностей. Для психоанализа подобных текстов мини новеллы были задействованы такие дисциплины, как психология и философия.

Ключевые слова: Шеза Баргус, игра, мини новелла, психоаналитический подход.

OYUN

Dişi olmak üzere yaratılan, kadın olmaya zorlanan, anne olmayı arzulayan, seven ve sevilen bir varlık olmayı düşleyen, erkek rolünü oynamayı reddeden beni yapımçılar, başarısız oyuncu sınıfına soktular.

(Bargus 2008: 149)

Giriş

Modern dünyanın zamansızlığına ve yurtsuzluğuna esir olan insanın kendini anlayabilmesi ve anlatabilmesi için ortaya çıkarak, insanlık için “*kısa, keskin ve tiz bir çılgılık*” (Korkmaz – Deveci 2011: 13) olan kısa öyküler, “*küçürek öykü*” (Korkmaz – Deveci 2011: 14) olarak tanımlanır. Az sözle çok şey anlatma gibi bir özelliği olan bu öyküler simgesel anlama önem vererek, hikâye içerisinde doğrudan anlatılmayan algısal anlamlar barındırır. Bu özelliği ile uzun tasvirlerle yer vermeyen küçürek öyküler, okuyucuya zamanda, mekânda ve eylemde birlik sunar. Özellikle son yüzyılda tüketim çılgınlığının esiri olan insan, bu zaafi ile yalnızca ürünleri değil, hayallerini de kaybetmiştir. Bu sebeple bireyin kaybedilen hayallerini tekrar kazanmasını ve varoluşunun gereği olan vasıflarını korumasını sağlamak amacıyla, sıkıştırılmış sözlerle birlikte evrensel değerleri üç birlik kuralının çatısı altında toplamak küçürek öykülerin temel anlatı unsurudur.

Varoluşçuluk felsefesine göre insanı yaratmazdan önce özünü ortaya koyan Tanrı, insana verdiği vasıflar için yine özünde olan ahlâk değerleri içerisinde sonsuz kullanım hakkı sunmuştur. Önce özü yaratılan “*insan özgür olmaya mahkûmdur*” (Sartre 2010: 102); ancak, günümüzde bazı toplum normları, insanın özgürlüğünü kısıtlar niteliktedir. Çağımız gereksinimlerine uygun olarak yansıtılan normların yanı sıra, önceliğin örf ve adetlere verildiği toplumlarda bireyin varlık alanına saygı duyulmamaktadır. Dolayısıyla kendini toplumsal baskı karşısında çaresiz bulan insan için oyun başlar...

Modern Dünyanın Oyun Algısı

All the world's a stage,
And all the men and women merely players.
(Shakespeare)

Postmodern yazara göre, “hayat bir oyundur” ve hayatı kurmacaya dönüştüren eserler de oyun içinde bir başka oyundur. Dünyanın zaten bir oyun parkı olduğu düşünülürse, varoluşuyla dünyada kendisine yer edinme amacıyla olan insan, kendi özgürlük alanını buluncaya kadar bu parktaki oyunlarla tanışmak zorundadır. Feminizm ile birlikte ortaya çıkan düşünce akımı, kadının sosyal hayat içerisindeki özgürlük oyunudur ve kadın dilediği rolü erkekle aynı şartlarda oynamak ister. Bununla birlikte kendini oyun yazmakla görevlendiren yazar da aslında okuru bir oyun içinde tutmaya çalışırken, kendisi de aynı oyunun içerisinde yer almak zorunda kalır. Edebiyatın kendisinin de bir oyun ve yanılmasadan ibaret olduğu anımsandığında ise hayatın kendisinin zaten bir kurmacadan ibaret olduğu kanısına varılabilir. Dolayısıyla kendini bir oyun içerisinde bulan insan, böyle bir ortamda kendi özgürlük alanını yaratma arzusundaiken toplumdaki uzak kalamayacaktır ve bu insan ister istemez dışardakini (toplum normları) içinde yaşamak zorundadır. Böyle bir ortamda kendi kişiliğini oluşturamama ve koruyamama sorunuyla karşı karşıya kalan birey, ancak “*oyunarken yaratıcı olabilir ve bütün kişiliğini kullanabilir*” (Winnicott 2010: 75) duruma gelir; yani bireyin benliğiyle yaşayabilmesi için kendisiyle oyun oynayan

hayatla oyun oynaması gerekir. Ancak kimi insan bunu başarabilirken, kimi insan toplumun kendisine kazandırmak istediği sosyal rollerin baskısı altında ezilerek içinde yaşadığı oyun parkını kapalı/dar bir mekân olarak algılar. Shakespeare'in dediği gibi, "Bütün dünya bir sahnedir, bütün erkekler ve kadınlar sadece birer oyuncudur." Bu öyle bir oyundur ki, birey yaşamı boyunca sürekli aynı oyunu oynar ve son soluğunda, "Artık oyun bitti" derken bile oyununa devam eder:

*"Olmak ya da olmamak
Yapmak ya da yapmamak
Dediği aslında onun
Oyun içinde oyundur.
Biri bitmeden ötekisi başlayan,
Oyuncusu kimlerse seyircisi onlardan
Kurgusu, soruları değişmeyen
Sahnesi dönen dünya
Perdesi hiç inmeyen!"*

(Güvenç 1996: 320-321)

Şeza Bargus'un, "Oyun" adlı küçürek öyküsünde de tam olarak böyle bir oyundan bahsedilir: Olmak – olmamak, yapmak – yapmamak arasında gidip gelen kadın'ın biri bitmeden ötekisi başlayan oyunlar karşısındaki rol karmaşası anlatılır.

Status, Rol ve Sosyal Yapı Karşısında Uyum ve Çatışma

Özü kendisinden önce yaratılan birey, dünyalık zamanda özünün ihtiyacı olan gereksinimleri edinme durumundadır. Gereksinimlerini karşılayabilmek için öznel kimliğini kendisi oluşturmak isteyen birey çoğu kez toplum normları ile kendi normları arasında çelişkiye düşer. "Dışsal olaylar kadar, içsel olaylar – anlatılmaz düşler, akılötesi hayaller, tuhaf özlemler, belirsiz ürküler, amaçsız beklentiler, hiç açığa çıkmayan sevgiler, kimselere söylenemeyen burukluklar, diplere bastırılmış öfkeler, derin mutluluklar, gelip geçici sevinçler, - işte böylesine olayların kurup döşediği bitmiş bitmemiş bir yapı" (Uygur 1993: 93) olarak tanımlanan öznel kimlik bireyin hayattan beklentileri ile hayatın bireye sundukları arasındaki ince çizgide belirlenir. "Dişi olmak üzere yaratılan, kadın olmaya zorlanan" sözüyle de bireye, yaratılış amacına rağmen, toplumun zorla kazandırma uğraşında olduğu kimlikle yaşamak zorunda bırakılma çabası ifade edilir. Dişi olmak üzere yaratılan birey, kadın olmaya zorlanır; çünkü bireyin olmak istediği kadın tipi ile toplumun olmasını istediği kadın tipi farklıdır. Birey bu sebeple kadın olmaya "zorlanır". Ancak, "hiçbir biyolojik, psikolojik ya da ekonomik yazgı, toplum içinde temsil edilen dişi insan figürünü belirleyemez: erkek ve hadım arasında ortada kalan ve dişi olarak betimlenen bu yaratığı üreten, bir bütün olarak uygarlığın kendisidir" (Mansfield 2006: 85). "Kadın olmaya zorlanan" ifadesiyle varlık alanı bir grup tarafından ihlal edilmek istenen bireyin düşüncesinin "susturulmasındaki asıl kötülük, onun insan türüne karşı, yaşayan kuşağa olduğu gibi, gelecek kuşaklara karşı da bir haydutluk olması; o düşüncenin yandaşlarından da fazla olarak, söz konusu düşünceye yandaş olmayanlara karşı bir soygunculuk olmasıdır".(Mill 2008: 26) Bu durumda, özelde kendisini, genelde ise kendisiyle aynı kaderi paylaşan insanları, soygunculara karşı korumak isteyen birey, "erkek olmayı reddeden" ifadesinden anlaşılacağı üzere, "nedenlerden hareket ettiğinde, akılcı davranır" (Habermas 2012:192) ve kimliğine zorla işlenmek istenen düşünceni reddeder.

Varoluşsal seçimlerini kendi oluş ve bireyselleşmesi üzerine kurma gayretinde olan birey, içerisinde bulunduğu dünya sahnesindeki yapımcıların istekleriyle bir çatışma halindedir; çünkü hem kadın olmaya zorlayan hem de erkek rolünü oynamasını isteyen

toplumun bu davranışı karşısında birey bir rol karmaşası içerisine girecektir, ki *“bir toplum, belirli bir status içerisinde bulunan şahıslara birden fazla rol teklif ettiği zaman, bireylerin böyle bir statusa uyum sağlayabilmeleri, rollerin birbiriyle uzlaşmış olması oranında mümkün olabilmektedir. Aynı status için önerilen roller, birbiriyle uzlaşmadığı, yani birinin yerine getirilmesi diğerinin ifa edilmesine engel olduğu”* (Adler 2011: 139) gibi bir durumla karşı karşıya kalacak olan birey, kendi istediği rolü oynamak isteyecektir.

Kahraman/ben bakış açısıyla anlatılan öyküdeki kadın, *“anne olmayı arzuladığını ve seven, sevilen bir varlık olmayı düşlediğini”* ifade eder. *“Dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri”* (Jung 2012: 22) gibi özellikleri taşıyan iyi anne arketipi/annelik varoluşuyla getirdiği bu özelliklerini yaşamak ve labirentleşen hayat arenasından sıyrılmak düşüncesindedir ki, bu özelliğinin bir sonucu olarak *“seven ve sevilen bir varlık olmayı düşlemektedir”*. Toplum/yapımcılar her ne kadar kendisine özünde var olmayan bir rol belirlemek istese de kadın kendisinden önce yaratılan özünün gereksinimlerini yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda içerisinde insanların güldüğü bir oyun parkında bulunmayı arzulayan kadın, ayırım yapmaksızın sevmekten ve sevilmekten bahsederken, topluma, *“içimde sevmeye yeteneği gelişmişse eğer, insanları sevmekten başka bir şey yapamayacağım”* (Fromm 1995: 31) mesajını vermek ister. Çünkü toplumun kendisine kazandırmak istediği normlarla çatıştığını gören birey, bu rolün kendisini kaotik bir boşluğa sürükleyeceğinin farkındadır ve içerisine sürüklenmek istediği kimlik karmaşasından kurtulmanın peşindedir. Yüzünde maske ile gezmekle mutlu olamayacağını bildiğinden dilediği rolde oynamayı tercih eder. Hayatın arzu edilen yönünde mutluluğu bulabileceğini gören birey, aksi durumda bir oyun parkının kendisi için kapalı/dar bir mekâna dönüşmesini engellemek, yani ölmeden mezara girmekten kurtulmak için doğal olarak dilediği gibi içinde bulunduğu parkta, *“hayatlarından hoşnut görünen, hoşnut olduklarını söyleyen kimseler görmeyi”* (Alain 1990: 161) arzular.

Öznel kimliğinden uzakta, toplumun/yapımcıların belirlediği kimlik karşısında hoşnut kalmayan birey içsel ve dışa dönük savaşının son bölümüne girerken endişeye kapılır. Bu endişe, oynanması istenen kendilik değerlerinden uzak bir role bürünme endişesidir; çünkü *“endişeyi körükleyen his, şu anda olduğumuz yerden başka bir şey olabileceğimiz hissidir”* (Botton 2010: 54) ve birey kendisi olabilmesi için dayatılan erkek rolünü reddetmek zorunda olduğunun farkındadır. Arzu edilenin karşılık bulmaması durumunda bireyi varoluşuna götüren, *“kendilik çağrısı, ayna karşısına davet ettiği insana, izleyeceği yol haritasını çizer ve onu herkesleştirmekten kurtarır”* (Deveci 2012: 160); birey, bu süreçte ötekileşmenin kendisini sürüklemek istediği kaotik uçurumdan kurtulur.

Yapımcılar/toplum, dayatılan rolün benimsenmemesi durumunda bireyi dışlar. Öykünün sonunda da *“... beni, yapımcılar başarısız oyuncu sınıfına soktular”* sözüyle, bireyin içinde bulunduğu oyun sahnesinden uzaklaştırılmasına rağmen, oyunun sonunda kendisi olmayı yeğleyen bireyin bu amacına ulaştığı görülür. Var olma/kendisi olma mücadelesi veren birey, bu aşamadan sonra, kendince var olur; ancak toplum tarafından yok olduğu kabul edilir. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, bu durumda olan birey için varlık ile yokluk arasında sıkışmışlığın bir kayıptan öte, kazanım olduğudur; çünkü, *“varlık ile yokluk arasındaki ilişkilerde esaslı olanı vurgulamak gerekir, yani dünya (tezahürat) fani ve izafidir, yokluk ise, tezahür etmeyen ebedi ve mutlak olandır”*(Guenon 2008: 24). Bu durumda kendi olmayı başaran birey, tezahür eden fani dünyada kazandıklarıyla, kimliğini evrendeki silinmez levhalara asarak ebedi ve mutlak olanda var olmayı başarır.

Çıkarım

Sosyal rollerin uzlaşmadığı durumlarda bireyin başından geçen olayların ve bu olayların bireyde uyandırdığı hislerle takip edilen yol haritasının küçürek bir öyküsünü anlatan Şeza Bargus'un "Oyun" adlı öyküsü zamanı ve mekânı tam olarak belirtmese de küçürek öykülerin okuyucuyla özdeşleşme özelliği ile öykünün sınırlarını evrensel boyuta ulaştırır ve bütün insanlığa açar. Birey modern dünyanın bir gereksinimi olarak gün içerisinde birden fazla kimliğe bürünmek zorunda kalabilir: evdeyken baba, yoldayken şoför, okuldayken öğretmen... Bahsedilen rollerin birer zorunluluk olduğunun farkında olan birey, içerisinde yaşadığı toplumun farklı beklentileri karşısında kimlik çatışması (rol karmaşası) ile karşı karşıya kalabilir. Bu durumda birey, ilk olarak uyum sürecini tercih etse de mevcut yol haritasında karşılaştığı zorluklar, bireyi çatışma sürecine sürükleyebilir. Bu durumda, toplum baskısından kurtulmak isteyen birey, doğal olarak kendi arzularına yönelerek toplumun bir kesimi tarafından başarısız oyuncu sınıfına dâhil edilse de "asıl olanda" başarılı olarak yer edinir.

Kaynakça

- ADLER, Alfred, (2011) Sosyal Roller ve Kişilik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- ALAIN, Robbe Grillet, (1990) Mutlu Olma Sanatı, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- DE BOTTON, ALAIN, (2010) Statü Endişesi, Sel Yayıncılık, İstanbul
- DEVECİ, Mutlu, (2012) Varoluşçuluk ve Bireyselleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek, Akçağ Yayınları, Ankara
- FROMM, Erich, (1995) Sevme Sanatı, Payel Yayınevi, İstanbul
- JUNG, Carl Gustav, (2012) Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul
- GUENON, Rene, (2008) Varlığın Mertebeleri, Etkileşim Yayınları, İstanbul
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1996) İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul
- HABERMAS, Jürgen, (2012) "öteki" olmak, "öteki"yle yaşamak (Siyaset Kuramı Yazıları), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- KORKMAZ, Ramazan – DEVECİ, Mutlu, (2011) Türk Edebiyatında Yeni Bir Türk Küçürek Öykü, Grafiker Yayınları, Ankara
- MANSFIELD, Nick, (2006) Öznellik – Freud'dan Haraway'e Kendilik Kuramları, Aralık Yayınları, İzmir
- MILL, John Stuart, (2008) Özgürlük Üzerine, Oda Yayınları, İstanbul
- UYGUR, Nermi, (1993) Yaşama Felsefesi, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- SARTRE, Jean Paul, (2010) Varoluşçuluk, Say Yayınları, İstanbul
- WINNICOTT, D.W., (2010) Oyun ve Gerçeklik, Metis Yayınları, İstanbul